

A modern magyar büntetőjog forrásvidékén

Bató Szilvia: A „büntetési rendszer” átalakításának megjelenése Kossuth Lajos Pesti Hírlapjában (1841–1844). Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2010. 230 oldal

A közelmúltban több olyan tanulmány is megjelent, amelyek Kossuth *Pesti Hírlapját* nem csupán a szerkesztő gondolatainak, politikai publicisztikájának szempontjából elemzik, hanem vizsgálatukat kiterjesztik a lap többi rovatára is, vagyis tudatosítják számunkra, hogy Kossuth megnyilatkozása-in túl is nagyon értékes anyagok láttak napvilágot az újságban. Tevesz László a *Hírlapban* is publikáló értelmiség közösségi fogalmait vizsgálta, Veliky János pedig a megyei tudósításokon keresztül elemezte a reformkori nemesség haladáshoz fűződő viszonyát.¹ Ebbe a sorba illeszkedik az itt ismertetett könyv is, amely a Pólay Elemér Alapítvány Könyvtárában jelent meg. A szerző doktori értekezésén alapuló kötet a sorozat jogtörténeti, pontosabban büntetőjog-történeti kínálatát bővíti.

Bató Szilvia ugyanis abból a szempontból veszi nagyon alapos vizsgálat alá a *Pesti Hírlap* Kossuth szerkesztésében megjelent lapszámait, hogy azokban büntetőjogi tekintetben milyen értékelhető információk jelentek meg, különösen a büntetőjog átalakításával, modernizálásával összefüggő események, hírek, elemző észrevételek érdeklik. Nem elégszik meg azzal, hogy a szakirodalom alapján elhelyezze a *Pesti Hírlapot* a magyar politikai sajtó történetében, és rögzítse annak szerepét a nyilvánosság kibővítésében, átformálásában, hanem sajtótörténeti vonatkozásban is értékes ismertetést nyújt a lap rovatairól. Bemutatja, hogy meddig működtek az egyes rovatok, esetleg melyik lapszámából maradtak ki, vagy mikor változott meg jellegük. Megnevezi a rovatok munkatársait, tudósítóit, ismerteti szerkesztési elvüket, funkciójukat, s hogy milyen jellegű információkat, ismereteket közvetítettek. Természetesen meghatározó szempontja a rovatok büntetőjogi anyagának összegyűjtése, csoportosítása, ami a jogtörténeti kutatásokban is újnak tekinthető.

A könyv egyik meghatározó fejezete szinte számszerűsítve veszi górcső alá a büntetések kiszabásával, végrehajtásával és a börtönüggyel kapcsolatos publikációkat. A lap információs anyaga nyilvánvalóan nem egynemű, s nem is mindig lehet azonos módon értékelni azt. Mivel a szakfolyóiratok még nem alakultak ki, ezért a *Hírlap* elméleti vitáknak, szakmai szempontú elemzéseknek is helyt adott, ám markánsabban jelen voltak benne a közvetlenebb politikai összefüggéseket hordozó írások, hisz folytak a hazai büntetőjogot megújító kodifikációs bizottság munkálatai, s azokat az 1843–1844-es országgyűlés is napirendjére tűzte, amihez a törvényhatóságoknak – ha jórészt megkésve is – el kellett készíteniük a maguk véleményét tartalmazó utasításokat. A jelentős tudósítói körrel működő lap számos hazai, köztük törvényszéki és büntetőjogi vonatkozású hírről számolt be, illetve a külföldi híryanagban is bőven szerepeltek ilyen jellegű információk, ezek a híradások plasztikusan érzékeltették a hazai viszonyokat, több esetben azok elmaradottságát, de azt is, ha a gyakorlatot kezdték átformálni a modern büntetéstani elvek.

A könyv egyik meghatározó fejezete szinte számszerűsítve veszi górcső alá a büntetések kiszabásával, végrehajtásával és a börtönüggyel kapcsolatos publikációkat. A lap információs anyaga nyilvánvalóan nem egynemű, s nem is mindig lehet azonos módon értékelni azt. Mivel a szakfolyóiratok még nem alakultak ki, ezért a *Hírlap* elméleti vitáknak, szakmai szempontú elemzéseknek is helyt adott, ám markánsabban jelen voltak benne a közvetlenebb politikai összefüggéseket hordozó írások, hisz folytak a hazai büntetőjogot megújító kodifikációs bizottság munkálatai, s azokat az 1843–1844-es országgyűlés is napirendjére tűzte, amihez a törvényhatóságoknak – ha jórészt megkésve is – el kellett készíteniük a maguk véleményét tartalmazó utasításokat. A jelentős tudósítói körrel működő lap számos hazai, köztük törvényszéki és büntetőjogi vonatkozású hírről számolt be, illetve a külföldi híryanagban is bőven szerepeltek ilyen jellegű információk, ezek a híradások plasztikusan érzékeltették a hazai viszonyokat, több esetben azok elmaradottságát, de azt is, ha a gyakorlatot kezdték átformálni a modern büntetéstani elvek.

¹ Tevesz László: *A magyar liberális-nacionalizmus nemzetfogalma a „Kelet népe-vita” időszakában, 1841–1843. Századvég, Új folyam, 44. évf. (2007) 2. sz. 31–72.*; Veliky János: *Villogó bicskák. (A nemesség viszonya a haladáshoz Kossuth Pesti Hírlapjában.) Valóság, 52. évf. (2009) 10. sz. 40–53.*

A könyv kitüntetett szempontja a kodifikációs törekvések, illetve a hagyományos, szokásjog által uralt büntetési elvek és gyakorlat korszerűsítésére irányuló szándékok és lépések bemutatása. Épp ezért nemcsak sajtó- és politikatörténeti kontextusban helyezi el a szerző vizsgálatait, hanem alapos körképet nyújt a korabeli büntetőjog helyzetéről is. Mivel alapvetően a bírói gyakorlatból megismerhető szokásjogi normák rekonstruálása még nem történt meg, az akkori büntetőjogi környezet elsődleges jogforrása sem teljesen ismert. A jogtörténeti kutatások ezen ténye még inkább kiemeli a büntetőjogi kodifikáció szerepét, amit a szerző részletesen ismertet. Az 1795-ös és 1830-as bizottsági javaslatok után az 1841 és 1843 között működő büntetőjogi választmány dolgozott ki anyagi, eljárásjogi és börtönügyi tervezeteket. A választmányi vitákról közvetlenül nem, de az országgyűlés elé került anyagról, illetve a liberálisok által kidolgozott korszerűbb javaslatok vitáiról már tudósíthatott a *Pesti Hírlap*. A büntetőjogi kodifikáció negyvenes évek eleji kísérletével részletesen foglalkozott mind a történeti, mind a jogtörténeti szakirodalom. Bató Szilvia kutatásai inkább arra irányulnak, hogy miként közvetítette annak eredményeit a *Hírlap* a nyilvánosságon keresztül. A jogi környezet érzékeltetéséhez hozzátartozik a jogi oktatás, a jogtudomány, a jogi szakirodalom és közlönyök bemutatása is, azzal a fontos megállapítással, hogy a korabeli kodifikációs munkálatokban a jogtudomány képviselői nem vettek részt, hanem felkészült, jogi képzettséggel rendelkező politikusok helyettesítették őket. A szerző azt is tudatosítja, hogy a kodifikációt megelőzően inkább teoretikus kérdésekről lehetett vitatkozni, valamint a börtönügyről, eljárásjogi alapelvekről és a büntetési nemek megváltoztatásáról.

Az adatok rögzítése, csoportosítása után a könyv legfontosabb fejezete megpróbálja a mai büntetőjog rendszere szerint elrendezni, illetve elemezni a *Hírlapban* megjelent információkat, ami még inkább a kodifiká-

ciós, modernizációs szempontokat teszi hangsúlyossá. Noha a szerző világosan látja, hogy a korabeli büntetőjog nehezen illeszthető ebbe bele, az olvasó pedig úgy érzi, hogy a nem egynemű elemek sem feltétlenül szervezhetőek rendszerré, a könyvben mégis több olyan következtetést találunk, ami hibásan rögzült vélekedéseket igazít helyre. A munka érdeme, hogy a korabeli fogalomhasználatot rögzíti és igyekszik azt értelmezni. Az elvi kérdések sorában felhívja a figyelmet több új büntetéstan alapelv felbuklására, s jelzi, hogy a büntetőjogi reform a törvény előtti egyenlőség, illetve a honpolgárok jogegyenlőségének kérdésével kapcsolódott össze. De azt is, ahogy a büntetés céljairól konstruálható diskurzusban a megtorlás, az elrettentés mellett a javítás kapott egyre nagyobb hangsúlyt, noha a lap sem nyitott igazán teret mélyebb elméleti vitáknak, bár a fontosabb büntetéstan szakmunkákról igyekezett beszámolni.

Áttérve az egyes büntetésekre, a szerző a halálbüntetésről – amit az 1843-as anyagi jogi javaslat el akart törölni – megállapítja, hogy arról a liberális ellenzék sem alakított ki egységes véleményt. Az álláspontok inkább lelkiismereti szempontoktól függték, s maga Kossuth sem foglalt határozottan állást a kérdésben. A könyv nagy érdeme, hogy épp e fontos ügy kapcsán tisztázza, hogy a lap nem befolyásolta a büntetőjogi választmány munkáját, csak az országgyűlési viták hatására kezdte olvasóit óvatosan a halálbüntetés eltörlése irányába terelni, de nem folytatott megszüntetéséért intenzív kampányt. Sokkal fontosabb ügyként kezelte a testi büntetések eltörlését, amiért a lap és szerkesztője, összhangban az 1843. évi javaslattal, nagy elszántsággal küzdött. A későbbi büntetések átalakításánál ez a büntetési nem azért vált jelentőssé, mert kikütyümözésével nagy lépést tettek volna a jogegyenlőség biztosítása felé, hisz botbüntetéssel csak a jobbágyokat sújthatták. Kossuth többször foglalkozott vezércikkeiben a botbüntetés korszerűtlenségével, mivel szerinte alkalmazása semmilyen büntetési cél-

nak sem felel meg. A testi büntetéseket, alkalmazásukat és hatásukat megszegyenítő és kiközösítő jellegük miatt talán antropológiai szempontból is érdemes lenne elemzés tárgyává tenni. A híryanag vizsgálatából az is kiderül, hogy a törvényszékek a gyakorlatban korlátozni kezdték a testi büntetéseket vagy azok nyilvános végrehajtását, ha teljesen nem is számolták fel. A testi büntetés eltörlése, az elítéltek fenyítése kapcsán összekapcsolódott a reformkorban már-már szimbolikus jelentőségű vitával a korszerű büntetésvégrehajtási rendszerről. A megfélemlítő börtönök hiánya, hangsúlyozza a szerző, egyben azt is akadályozta, hogy a szabadságvesztés váljon általános büntetési nemmé.

A korszerűbbnek számító pénzbüntetések alapvetően még hiányoztak a hazai bírósági gyakorlatból, de a büntetési rendszer változását jelezte, hogy a hagyományos, becsületcsorbító vagy teljes becsületvesztéssel járó büntetések visszaszorulóban voltak, s helyettük inkább az enyhébb erkölcsi büntetések nyertek teret. A *Pesti Hírlap* erőteljes kampányt folytatott a megszegyenítő büntetések ellen, ahogy a testi büntetések ellen is, hisz azok is megszegyenítéssel jártak, amit már a nem nyilvános végrehajtással is ki lehetett küszöbölni. Az erkölcsi büntetések sorában megjelent a dorgálás s olyan jogfosztó vagy jogkorlátozó büntetések, amelyek a polgári korban egyre értékesebbé váló

jogokra irányultak, s komoly joghátrányak bizonyultak: a rang- vagy címvesztés mellett a polgári vagy politikai jogoktól való megfosztás, a választójog elvesztése, a hivatalviselés korlátozása, foglalkozástól való eltiltás. A korban az éleződő politikai viták közegében egyre nagyobb feszültséget okoztak a megyei tisztválasztásokon és az országgyűlési követválasztásokon tapasztalható kicsapongások, súlyos atrocitások. A probléma érintkezett a büntetőjog kérdésével, hisz a kortársak büntetőjogi szankciókkal is elejét kívánták venni a vesztegetéseknek, választási visszaéléseknek. A különböző büntetési nemek közti átváltás lehetősége inkább csak a külföldi híryanagban jelent meg a lap hasábjain.

Bató Szilvia elemzései olyan rétegét tárják fel a *Pesti Hírlap*nak, amelyből pontosabb képet kapunk arról, hogy milyen feltételek közt zajlott a hazai büntetőjogi kodifikáció, a döntéshozók, a politikai elit tagjai, a jogász szakma és a közvélemény mennyire volt felkészült a negyvenes évek elején a jelentős változások bevezetésére és elfogadására. Könyvéből nemcsak a jogtörténet, hanem a sajtótörténet és a politikátörténet iránt érdeklődők is értékes ismeretekhez juthatnak.

MIRU GYÖRGY